

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จรรยาบรรณวิชาชีพซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อกำกับการทำงานของนักหนังสือพิมพ์ มีประเด็นสำคัญประการหนึ่ง ที่กล่าวถึงบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณชน ซึ่งเริ่มต้นขึ้นจากนักหนังสือพิมพ์กลุ่มเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “นักหนังสือพิมพ์ผู้เปิดโปงความจริง” (Muckraking Journalism) ซึ่งมุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงที่จะแสดงให้เห็นถึงการทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐและธุรกิจ ด้วยหลักความเชื่อที่นักหนังสือพิมพ์ควรตรวจสอบความเป็นไปในสังคมอย่างสม่ำเสมอและเตือนให้สาธารณชนทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม การทำหน้าที่ตรวจสอบการคอร์รัปชันของนักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้นำมาสู่บทบาทที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ที่เรียกว่าการ ทำหน้าที่เป็นเสมือน “สุนัขเฝ้าบ้าน” (Watchdog) (Stanley & Dennis, 2006, p.108)

บทบาทนักหนังสือพิมพ์ในฐานะสุนัขเฝ้าบ้าน เกิดขึ้นจากแนวคิดเสรีนิยมที่กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐบาล กับสังคมในรัฐที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย พื้นฐานของแนวคิดนี้คือ อำนาจทางสังคมที่มาจากอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด ของนักหนังสือพิมพ์ การเปรียบเทียบให้นักหนังสือพิมพ์เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน กระตุ้นให้นักหนังสือพิมพ์แสดงบทบาทของการเป็นเวทีของการถกเถียง การสืบสวนตรวจสอบความไม่ถูกต้อง การผูกขาดอำนาจและความรู้ การปกป้องความจริง อิสรภาพ และประชาธิปไตย (Franklin, Hamer, Hanna, Kinsey & Richardson, 2005, pp. 273-274)

McQuial (1992, pp. 120-121) อธิบายความหมายของสุนัขเฝ้าบ้านว่าเป็นมุมมองที่มองสื่อมวลชนเป็นเสมือนสุนัขเฝ้าบ้านที่ต่อต้านการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม และต่อต้านการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นกับสาธารณชน ถือเป็นส่วนประกอบอันเป็นแก่นของความเป็นนักข่าวของการมองเห็นที่ของสื่อมวลชนในลักษณะนี้เป็นมุมมองที่มองจากสังคมหรือสาธารณะที่ คาดหวังว่าสื่อมวลชนจะแสดงบทบาทเป็นฝ่ายตรงข้าม (antithetic) กับรัฐบาล ธุรกิจขนาดใหญ่ และกลุ่มอำนาจและยืนอยู่ข้างประโยชน์ของประชาชนและสังคมและยังเพิ่มเติมอีกว่า ถ้าหากสื่อมวลชนมีอิสระในการทำหน้าที่ สื่อมวลชนจะเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นได้ ให้บริการประชาชนอย่างดี นำเสนอมุมมองที่เป็นทางเลือกให้กับสังคม ซึ่งรวมถึงเรื่องที่ไม่ใช่กระแสนิยม

หรือสิ่งที่ตรงข้ามกับความเห็นของสังคม และปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน ให้ทำหน้าที่รักษาประโยชน์ของสังคม (McQuial, 1992, p. 102)

ในแนวทางเดียวกัน นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนไทย สมควร กวียะ (2548, น.92) ได้อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน คือ ฝ่าสังเกตุการณ์และรายงานสภาพแวดล้อม คอยเตือนภัยบอกข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ลงข่าวให้คนระมัดระวังอยู่ในกรอบศีลธรรมซึ่งก็คือการทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้านเช่นเดียวกับ มาลี บุญศิริพันธ์ (2538, น. 113) ได้กล่าวถึงบทบาทหนังสือพิมพ์ในฐานะสุนัขเฝ้าบ้านว่าเป็น “ผู้เฝ้าระวังสิ่งแปลกปลอมที่อาจเกิดขึ้นในสังคม ดังที่กล่าวกันว่าหนังสือพิมพ์เปรียบประหนึ่งสุนัขเฝ้าบ้าน ซึ่งจะต้องสอดส่องทำหน้าที่ให้สัญญาณแก่เจ้าของบ้านได้ทราบทันที เมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น”

นอกจากนี้บทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ที่เป็นรูปธรรม ดังปรากฏจากงานวิจัยของ Hanitzsch (2005) ซึ่งวิเคราะห์บทบาทของหนังสือพิมพ์ประเทศอินโดนีเซีย พบว่าหนังสือพิมพ์อินโดนีเซียมีการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านในเชิงการวิจารณ์การดำเนินงานที่ไม่ดีของรัฐบาล และควบคุมกำกับทางการเมือง สังคมและธุรกิจ ขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอความคิดเห็นเพื่อเป็นทางเลือกอีกด้วย

บทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ จึงมีความหมายโดยรวมถึงการทำหน้าที่ ฝ่าสังเกตุการณ์สอดส่องและรายงานสภาพแวดล้อม คอยเตือนภัยบอกข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ให้สัญญาณแก่เจ้าของบ้านได้ทราบทันที เมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น และต่อต้านอำนาจที่ไม่เป็นธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยเป็นคู่ปรปักษ์ต่อรัฐบาล หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจ ที่เกิดขึ้นกับสาธารณะชนและสังคม และเป็นเหมือนการทำหน้าที่พิทักษ์ประชาชน เพื่อผลประโยชน์ของสังคม บทบาทที่กล่าวมานี้ถือเป็นบทบาทสำคัญ ที่นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ รวมทั้งสื่อมวลชนแขนงอื่น ๆ ถือเป็นแนวทางแห่งจรรยาบรรณวิชาชีพของตน ซึ่งก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันนิตย์ต่อสังคมและประชาชน

หนังสือพิมพ์ไทยกับการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านในทศวรรษที่ผ่านมา

การแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ที่ผ่านมา สะท้อนออกมาจากงานวิจัยของ ชวรงค์ ลิมป์ปัทมาณี (2542) ซึ่งวิเคราะห์เนื้อหาข่าวที่ได้รับรางวัลของมูลนิธิอิศรา อมันตกุล ที่ได้รับรางวัล “ข่าวยอดเยี่ยม” ระหว่างปี 2532-2542 และ “ข่าวชมเชย” ปี 2515-2542 รวมทั้งสิ้น 40 ชิ้นพบว่า ข่าวที่ได้รับรางวัลร้อยละ 80 มีข่าวการเปิดโปงปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน

และการชำระหนี้บรรณบัตรบ้างหลง นอกจากนี้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาหนังสือพิมพ์ไทยมีการนำเสนอข่าวที่สะท้อนการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านปรากฏให้เห็นเช่นกัน ตามที่ปรากฏในข่าวสำคัญในปี 2541 หนังสือพิมพ์พาดหัวข่าว “โค่นขบวนการงานยาสาธารณสุข 1,400 ล้านบาท” (รณี เรื่องหนู, 2549, น. 133) เป็นกรณีที่หนังสือพิมพ์เปิดโปงทุจริตงบประมาณจัดซื้อและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งทำเป็นขบวนการโยกย้ายตั้งแต่นักการเมืองข้าราชการประจำระดับสูงจากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ข่าวชิ้นนี้เป็นการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง และการบริหารราชการอย่างกว้างขวาง

คดีทุจริตยากระทรวงสาธารณสุขของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย อนุมัติงบประมาณกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) เพิ่มจากจำนวน 1,400 ล้านบาทให้โรงพยาบาลทั่วประเทศนำไปใช้หนี้และจัดซื้อเวชภัณฑ์ เมื่อจบไปถึงสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมีใบสั่งจากนักการเมืองให้โรงพยาบาลซื้อยาราคาแพงกว่าความเป็นจริง 3-2 เท่าตัว และต้องซื้อจากบริษัทกำหนดเท่านั้น ซึ่งขบวนการซุกค้ายจึงเริ่มขึ้น จนพบพิรุณบัญญัติเงินฝาก 18 ล้านบาทของภรรยา นายรักเกียรติ สุขธนะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (กองบรรณาธิการมติชน, 2550, น. 227)

อีกเหตุการณ์ที่หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่เปิดโปงความผิดของนักการเมืองระดับสูง คือกรณีการเปิดเผยเกี่ยวกับการปกปิดทรัพย์สินของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีในสมัยที่จะขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2543 หรือที่เรียกกันว่า “คดีซุกหุ้น” ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชนทุกแขนง กรณีนี้มีจุดเริ่มต้นจากนักข่าวหนังสือพิมพ์มติชน เริ่มรายงานข่าวความผิดปกติของรายชื่อผู้ถือหุ้นในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอดีตนายกรัฐมนตรี และเริ่มรายงานข่าวสืบลึกลงไปจนพบว่า มีผู้ถือหุ้นบางส่วนที่เป็นบุคคลใกล้ชิดอดีตนายกรัฐมนตรี ส่อแสดงให้เห็นถึงการให้ชื่อบุคคลคนอื่นถือหุ้นแทน การรายงานข่าวนี้นำไปสู่คดีที่ถูกส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญตัดสิน และก็ปรากฏว่าอดีตนายกรัฐมนตรีพ้นผิดจากคดีดังกล่าว ตามปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์

ทักษิณหลุดคดี “ซุกหุ้น” ทพท.กวาดแชมป์เลือกตั้ง วันที่ 3 สิงหาคม 2544 วันที่ประวัติการเมืองไทยต้องบันทึกไว้ เมื่อนายประเสริฐ นาสกุล ประธานตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ แถลงผลวินิจฉัยโดยคะแนนเฉียดฉิว 8 ต่อ 7 เสียว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าไทยรักไทย ไม่มีความผิดฐาน “ซุกหุ้น” เพราะไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามมาตรา 295 ของรัฐธรรมนูญ และไม่จงใจปกปิดบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินเนื่องจาก

ไม่รู้ไม่เห็นถึงการโอนหุ้นลอยของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร ภรรยาแต่อย่างใด (กองบรรณาธิการมติชน, 2550, น. 322)

ในส่วนงานของ แก้วใจ ศาสตร์ประสิทธิ์ (2547) ทำการศึกษาบทบาทของนักหนังสือพิมพ์รายวันในการตรวจสอบการปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวัน 4 ฉบับ และสรุปให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์มิได้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล แต่มีการวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์สถานการณ์ นโยบายของรัฐ ให้ประชาชนทราบ และแบ่งส่วนพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นนโยบายรัฐบาลอย่างเสรี ถือได้ว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทหน้าที่เหมือนสุนัขเฝ้าบ้านที่คอยเฝ้าระวัง สอดส่อง ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลตามนโยบายที่แถลงไว้ อย่างน้อยบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ก็เพื่อถ่วงดุลอำนาจของรัฐบาลให้ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะตระหนักดีว่าตกเป็นเป้าในการตรวจสอบจากสื่อมวลชนแขนงนี้อยู่

แม้ว่าหนังสือพิมพ์ได้นำเสนอข่าวเปิดโปงความผิด และการคอร์รัปชันของนักการเมืองและราชการในกรณีสำคัญดังที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตามยังมีความเห็นของผู้เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักวิชาชีพ นักวิชาการ ที่วิจารณ์การทำหน้าที่ตรวจสอบของหนังสือพิมพ์ว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่ มุมมองแรกเป็นมุมมองของนักวิชาชีพด้านหนังสือพิมพ์ สุทธิชัย หยุ่น (2537, น. คำนำ) ได้วิจารณ์การทำหน้าที่ตรวจสอบของหนังสือพิมพ์ว่าหนังสือพิมพ์ยังไม่เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน เพราะบ่อยครั้งหนังสือพิมพ์อ้างว่า บทบาทของตนเองสำคัญต่อสังคม แต่มักลืมไปว่าในหลายโอกาสนั้นตนเองกำลังถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มคนบางกลุ่ม จุดกระแสให้สอดคล้องกับความต้องการของตน นอกจากนี้สุนัขเฝ้าบ้านบางตัวนั้น ก็เกิดอาการเห่อเหิงจองหลงหลังจากทำหน้าที่เฝ้าบ้านได้พักหนึ่ง สำคัญผิดคิดว่าเป็นเจ้าของบ้านเสียเอง เहांไล่เจ้าของบ้านให้ออกมาข้างนอก ต้องการเป็นเจ้าของบ้านเสียเอง บางตัวก็อาจจะปรับฐานะตัวเองจากหมาเฝ้าบ้านธรรมดาเป็น “หมามีฐานันดร” (สุทธิชัย หยุ่น, 2537, น. 13) ขณะที่ ยุทธนา วรณปิติกุล (2549, น. 6) แสดงความเห็นต่อการที่หนังสือพิมพ์ยังบกพร่องในการทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลว่า บทบาทหน้าที่สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ เคยได้รับนิยามในฐานะหมาเฝ้าบ้าน (Watchdog) แต่ปัจจุบันกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาทสื่อมวลชนที่ไม่น่าพึงพอใจในยุคสมัย ของรัฐบาลทักษิณ โดยเฉพาะเมื่อการต่อสู้ทางการเมืองปัจจุบันที่ช่วงชิงความเป็นประชาธิปไตย เกิดนิยามสื่อสารมวลชนใหม่ในฐานะ “สุนัขละครสัตว์” ที่แสดงถึงสภาวะขาดความยอมรับนับถือ

ในมุมมองของ ทศนีย์ บุณนาค (2546, น. 6) นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมองว่าการที่นักหนังสือพิมพ์ไม่แสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน มีปัจจัยกดดัน

ไม่ว่าจะมาจากเศรษฐกิจ การเมือง และอิทธิพลต่าง ๆ นี้มีผลต่อการที่สื่อถูกวิพากษ์วิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา อาทิ บิดเบือน ตีตน ผิดเพี้ยน ไม่รับผิดชอบคิดแต่จะขายข่าว ชอบสร้างกระแส ไม่เป็นกลาง สนับสนุนให้ธุรกิจการเมือง ศาลมวลงชน นักถ้ำมอง (ชีวิตชาวบ้าน) บ่วงระเบิดทางสังคม รวมไปถึงไร้ความสามารถและไร้จริยธรรม เช่นเดียวกับ หทัยรัตน์ พหลทัพ (2550, น. 105) แสดงความเห็นที่สังคมมีความคาดหวังกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน จึงมอบภาระหน้าที่ให้เป็น Watchdog เพื่อคอยเฝ้าระวังและเฝ้าเตือนภัยให้กับสังคม แต่ยุคที่สังคมไทยตั้งเผชิญภาวะวิกฤติการเมืองสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ ถูกโหมกระหน่ำด้วยการวิพากษ์ที่รุนแรงว่าเสนอข่าวอย่างไม่เป็นกลางจนชี้หน้าให้สังคมเลือกข้าง

ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อนักหนังสือพิมพ์ ที่จะต้องตรวจสอบรัฐบาลหรือนายทุนสะท้อนมาจากมุมมองของ บุญเลิศ คุชายุทธเดช (2545, น. 27-29) ซึ่งกล่าวว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมากต่อประชาชนในสังคม หนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการปกครอง ซึ่งผ่านการทำหน้าที่รายงานความเคลื่อนไหวความเป็นไปของสังคม หนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทต่อผู้อ่านทุกเพศทุกวัยโดยการรายงานข่าว ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น และยังเป็นเครื่องมือสร้างกระแสชอบธรรมของประชาชนในสังคม ซึ่งประเทศที่พัฒนาในโลกเสรีหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ ทำอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งหนังสือพิมพ์ได้แสดงประชามติรัฐบาลจึงต้องรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ เช่นเดียวกับ มนต์ชัย นินนาทนนท์ (2527) ที่ได้กล่าวถึงหนังสือพิมพ์ว่าเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสาธารณชน ในสังคมประชาธิปไตยซึ่งทำหน้าที่ให้ข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็น ความบันเทิง และอื่น ๆ ต่อประชาชนและมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ อาทิ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ และหนังสือพิมพ์ยังช่วยประสานความเข้าใจระหว่างประชาชนต่อประชาชนและระหว่างประชาชนกับรัฐบาลได้เป็นอย่างดี

นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ดร.ฉวี นิลวัชร (2529, น. 5-9) ยังชี้ให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคมว่าหนังสือพิมพ์ต้องทำหน้าที่ที่สำคัญ คือ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ซึ่งหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่เป็นผู้เตือนและกระตุ้นแก่ประชาชน หนังสือพิมพ์ต้องเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจ ผ่านหนังสือพิมพ์ ออกมาในรูปของบทความหรือคอลัมน์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งหนังสือพิมพ์ทำหน้าที่เสมือนเวทีแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนทัศนคติระหว่างหนังสือพิมพ์เองกับประชาชนทั่วไป หนังสือพิมพ์ต้องทำหน้าที่ประสานกับผู้พิทักษ์รักษากฎหมายในบางอย่างได้เป็นอย่างดี ซึ่งหนังสือพิมพ์ได้เสนอความคืบหน้า และการเคลื่อนไหวของการทำงานของเจ้าหน้าที่ในวงการ

รัฐซึ่งหน้าที่ดังกล่าวจะทำให้ประชาชนได้ทราบและหาวิธีป้องกัน จากคำเตือนที่ได้รับจาก หน้าหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ยังช่วยเผยแพร่และกระจายข่าวสารความคืบหน้าในการ ติดตามคนร้าย และบางครั้งหนังสือพิมพ์ยังช่วยปกป้องคุ้มครองคนบริสุทธิ์จากการกล่าวหาที่ไม่ ยุติธรรม และประการสุดท้าย ในระบบสังคมที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ต้อง ปกป้องสิทธิเสรีของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิมนุษยชนในด้านการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น

ความคาดหวังที่ให้นักหนังสือพิมพ์ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล เป็นการแสดงถึงการให้ ความสำคัญโดยยกให้มีอำนาจเป็น “ฐานันดรที่ 4” นี่จึงเป็นการสร้างบทบาทที่สำคัญประการหนึ่ง ของหนังสือพิมพ์คือบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านที่ต้องคอยตรวจสอบรัฐบาล และถือเป็นศูนย์กลางของ แนวคิดที่ว่าหนังสือพิมพ์ต้องมีอิสระในการทำงาน (Harcup, 2004, p. 3)

จากความเห็นของนักหนังสือพิมพ์ และนักวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ที่กล่าวมา พอจะสรุปได้ว่าหนังสือพิมพ์ยังขาดटकบพร่องอยู่บ้างในด้านการแสดงบทบาท ตรวจสอบรัฐบาล นักการเมือง และนักธุรกิจในฐานะสุนัขเฝ้าบ้านการทำหน้าที่ในการตรวจสอบ ดังกล่าว ถือว่าเป็นการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านที่มีความสำคัญกับสังคมอย่างยิ่ง เพราะถ้า หนังสือพิมพ์ไม่แสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านแล้ว ประชาชนซึ่งเปรียบเหมือนเจ้าของบ้านก็จะได้รับ ผลเสียอย่างแน่นอน

อะไรที่ทำให้การแสดงบทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ขาดटकบพร่องไป

ประเด็นสำคัญที่น่าสนใจค้นหาคำตอบต่อไปคือ อะไรเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำ หน้าที่ตรวจสอบในฐานะสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ และส่งผลให้หนังสือพิมพ์ไม่แสดงบทบาท สุนัขเฝ้าบ้าน McChesney (2003, p. 229) นักวิชาการทางด้านวารสารศาสตร์วิพากษ์ถึงปัญหาของ นักหนังสือพิมพ์ โดยใช้มุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของ เศรษฐกิจการค้า และการเมืองแบบทุนนิยมเป็นตัวทำลายโครงสร้างความเป็นวิชาชีพของ นักหนังสือพิมพ์ เช่นเดียวกับ Picard (2004) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ เกิดขึ้นควบคู่กัน ส่งผลให้การคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะซึ่งเป็นสิ่งที่หนังสือพิมพ์ยึดถือมาโดย ตลอดได้เสื่อมคลายลง แต่กลับให้ความสำคัญกับการเสนอเนื้อหาเพื่อเอาใจตลาดและการเสนอ เนื้อหาเชิงพาณิชย์ ทั้งสองสิ่งนี้เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดการทำงานของหนังสือพิมพ์มากขึ้น ทำให้ เนื้อหาในหนังสือพิมพ์มีลักษณะเป็นการค้าและห่างไกลจากประโยชน์สาธารณะมากขึ้น จากที่ กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยด้านการค้า เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประชาชนของหนังสือพิมพ์

Patrick and Skewes (2003) ศึกษาค่านิยมกับการแสดงบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ พบว่า ค่านิยมที่นักหนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญคือ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ และค่านิยมเหล่านี้มีส่วนช่วยในการที่จะทำให้เขาได้มองบทบาทของตนเองในด้านการรายงานข่าว และการให้ข้อมูล ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบทบาทการเป็นเวทีสาธารณะให้กับสังคม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วมในบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านนั่นเอง แสดงให้เห็นว่า ค่านิยมในตัวนักหนังสือพิมพ์เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการทำหน้าที่รายงานข่าว ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน

ปัจจัยด้านความรู้ของนักข่าวทางด้านเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์ มีความสำคัญต่อการทำหน้าที่นักข่าวซึ่ง Ludwig (2002) ศึกษาข่าวสายเศรษฐกิจพบว่าการมีพื้นฐานระดับปริญญาตรี ปริญญาโททางด้านการบริหารธุรกิจ และการมีโอกาสได้เรียนวิชาด้านเศรษฐศาสตร์ มีส่วนช่วยในการทำงานในสายข่าวเศรษฐกิจได้ รวมทั้งการมีโอกาสได้ฝึกอบรม เข้าร่วมสัมมนา การประชุม การสัมมนาเชิงปฏิบัติการในขณะทำงานด้านข่าว ช่วยให้เขาทำงานข่าวสายเศรษฐกิจได้ดีขึ้น และยังมีความเห็นอีกว่าความรู้พื้นฐานทางธุรกิจและเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักข่าวทั่วไปด้วย

Machin and Niblock (2006, pp. 5-8) ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปฏิบัติหน้าที่ของนักข่าวและนักบรรณาธิการ ซึ่งมีปัจจัยหลัก 2 ลักษณะ ปัจจัยภายในเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของนักข่าวและบรรณาธิการ และปัจจัยภายนอก หมายถึงข้อจำกัดอื่น ๆ ที่นอกเหนือจาก กระบวนการทำงานของหนังสือพิมพ์ ได้แก่ ปัจจัยกฎหมาย กรอบข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ การคาดหวังจากสังคม การแข่งขันทางธุรกิจ นอกจากนี้ในด้านปัจจัยองค์กรหนังสือพิมพ์ Gade (2004, pp. 7-12) ได้ทบทวนวรรณกรรม และสรุปให้เห็นองค์กรหนังสือพิมพ์มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหลายด้าน ได้แก่ การปรับโครงสร้างไปสู่การทำงานแบบทีมและเป็นแนวราบ การให้คุณค่าของข่าวมีมักจะทำให้ความสำคัญมากขึ้นในด้านการขายข่าว และค่านิ่งถึงมิติของผู้อ่านมากกว่า วัฒนธรรมการทำข่าวที่ปรับเปลี่ยนไปสู่การที่นักข่าวจะต้องเรียนรู้ระบบงานข่าวทั้งหมด และต้องได้รับการฝึกฝนในด้านความชำนาญรอบด้าน ด้านขวัญและกำลังใจการทำงานของนักข่าวที่ลดน้อยลง อันเนื่องมาจากความรู้สึกว่าผลตอบแทนที่ได้รับไม่คุ้มค่าแม้ว่าจะเป็นงานที่สำคัญ

ในส่วนของนักวิชาการไทย วิลาสินี พิพิธกุล (2541, น. 108-112) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่บ่งบอกถึงความอ่อนล้าของสื่อมวลชนในฐานะสุนัขเฝ้าบ้านหลายประการ ได้แก่ การแปรผันของภาวะสถานการณ์เงินของธุรกิจหนังสือพิมพ์ การเปลี่ยนเจ้าของบริหารกิจการ

การถูกฟ้องร้องคดีการขาดการฝึกกำลังอย่างแท้จริงของสื่อมวลชน รวมทั้งความอ่อนแอของสถาบันวิชาชีพ เป็นต้น

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สายศิริ คำนวณนะ (2548) ซึ่งศึกษาการรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย พบว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำข่าวสืบสวน ได้แก่ ความยากของงาน การถูกตอบโต้โดยเฉพาะการถูกฟ้องร้องจากผู้ตกเป็นข่าว ปัญหาศักยภาพและจริยธรรมวิชาชีพ นักข่าวปัจจุบันมีภาระงานมาก ปัจจัยทางธุรกิจ แบบแผนดั้งเดิมของการนำเสนอ ไม่มีการลงทุนพัฒนาบุคลากรอย่างเพียงพอและขาดระบบสร้างแรงจูงใจชัดเจน ปัญหาด้านพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารของประชาชน และผลกระทบจากเทคโนโลยีการสื่อสาร

จากที่กล่าวมาแม้ว่าจะแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่หลายด้าน หลายประการ แต่ไม่อาจสรุปได้ว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยทั้งหมดหรือไม่ และแต่ละปัจจัยมีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์หรือไม่ หรือมีมากน้อยเพียงใด จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ตรวจสอบของนักหนังสือพิมพ์ หรือเกี่ยวข้องกับการที่นักหนังสือพิมพ์ไม่แสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านอันเป็นที่มาของงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ โดยมีปัญหานำวิจัยดังต่อไปนี้

ปัญหานำการวิจัย

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ มีกี่องค์ประกอบสามารถวิเคราะห์แยกออกเป็นกี่องค์ประกอบย่อยอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์
2. เพื่อศึกษาความเห็นและข้อเสนอแนะของนักวิชาการ และนักวิชาชีพที่มีต่อองค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

บทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” (Watchdog) หมายถึง การทำหน้าที่เฝ้าสังเกตการณ์ สอดส่อง ตรวจสอบ ต่อด้านอำนาจที่ไม่เป็นธรรม ต่อด้านการทุจริต การกระทำผิดกฎหมาย การกระทำผิดศีลธรรม การคอร์รัปชันของรัฐบาลหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ รัฐบาล นักการเมือง และนักธุรกิจ ทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ประชาชน สังคม และประเทศ และการรายงานข่าวเพื่อเตือนภัย ให้สัญญาณเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบทันที เมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติที่นำไปสู่การเสียผลประโยชน์ของประชาชนขึ้น เปรียบเสมือนกับ นกหนังสือพิมพ์เป็นสุนัขที่คอยเฝ้าพิทักษ์ผลประโยชน์ให้แก่เจ้าของบ้านคือประชาชน

นกหนังสือพิมพ์ หมายถึง นักข่าว ผู้สื่อข่าว หัวหน้าข่าว บรรณาธิการข่าว ที่มีสัญชาติไทยทั้งที่สังกัดและไม่สังกัดองค์กรหนังสือพิมพ์

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน หมายถึง กลุ่มตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการทำหน้าที่หรือไม่ทำหน้าที่บทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” เช่น การใช้สิทธิความเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์เพื่อควบคุมการนำเสนอข่าว การจัดแบ่งหน้าที่การทำข่าวของกองบรรณาธิการ นโยบายที่เน้นการเสนอข่าวเพื่อผลกำไรทางธุรกิจ แรงกดดันที่ทำให้ต้องเสนอข่าว เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจจากผู้ให้ทุนโฆษณา การมีบริษัทข้ามชาติเข้ามาถือหุ้นในองค์กรข่าว การทำข่าวที่ต้องแข่งขันกับหนังสือพิมพ์ออนไลน์ การทำข่าวเพื่อการแข่งขันส่วนแบ่งกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น กรอบข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ กฎหมายที่ให้การคุ้มครองการทำข่าว การถูกฟ้องร้องจากผู้เกี่ยวข้องในข่าว การมีเสรีภาพในการทำข่าวภายใต้ระบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย การถูกคุกคามความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักข่าวที่เกิดขึ้นจากการทำข่าวเชิงสืบสวน ถูกแทรกแซงจากอิทธิพลทางการเมือง เป็นต้น

องค์ประกอบของปัจจัย หมายถึง ผลกระทบต่อการแสดงบทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ที่ได้ผลมาจากการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ได้แก่ องค์ประกอบทักษะและคุณสมบัติในการแสวงหาข่าว (เชิงสืบสวน) นโยบายการเสนอข่าวเพื่อผลกำไร ปัญหาและอุปสรรคในการทำข่าวเชิงสืบสวน กรอบข้อบังคับทางกฎหมาย จริยธรรมวิชาชีพ และความคาดหวังทางสังคม อิทธิพลทางการเมือง ข้อจำกัดในการบริหารงานข่าวของกองบรรณาธิการ ระบบการฝึกฝนด้านวิชาชีพหนังสือพิมพ์/วารสารศาสตร์ การมุ่งนำเสนอข่าวชาวบ้าน (ข่าวเบา) การสร้างพันธมิตรในการทำข่าวเชิงสืบสวนจากเพื่อนร่วมวิชาชีพ เน้นการทำข่าวบุคคลที่มี

ชื่อเสียงสำคัญในตำแหน่งทางการเมือง ความซับซ้อนของข่าวเชิงสืบสวน ผลกระทบต่อผู้สื่อข่าว และผลกระทบต่อการบริหารธุรกิจสื่อ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เสริมสร้างความรู้ เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์
2. สะท้อนการแสดงบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษานักหนังสือพิมพ์จากรายชื่อสมาชิก 2 สมาคม คือ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมผู้สื่อข่าวสายเศรษฐกิจ ประจำปี 2551 ซึ่งสังกัดองค์กรหนังสือพิมพ์ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเท่านั้น